

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

В статті досліджено сучасний стан машинобудівної галузі Хмельницької області та проаналізовано основні показники розвитку конкурентного потенціалу підприємств машинобудування. На основі аналізу конкурентного потенціалу машинобудівних підприємств виявлено проблемні питання їх функціонування та окреслено перспективи подальшого розвитку.

Ключові слова: машинобудівна галузь Хмельниччини, конкурентний потенціал, конкурентоспроможність, тенденції розвитку.

N. S. ARDASHKINA
Khmelnytsky national university**THE RESEARCH OF COMPETITIVE POTENTIAL OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES OF KHMELNYTSKY REGION**

The aim of the article is research and analysis the current state of the competitive potential of machine building industry of the Khmelnytsky region. The current state of competitive potential development of machine building industry of the Khmelnytsky region has been investigated. On the basis of these research were identified the main problems of the competitive potential development of machine building industry and were outlined the prospects for their further development. The place of machine building industry of the Khmelnytsky region in the industry of Ukraine as a whole was defined. Thus, it can be argued that the machine building industry of the Khmelnytsky region today is in a bad condition and needs a radical overhaul to further development. The author of the paper was presented the main lines of development of the competitive potential of the machine-building enterprises.

Keywords: machine building industry of Khmelnytsky region, competitive potential, competitiveness, trends of development

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогоднішній день машинобудування розглядається як найбільший комплекс, від діяльності якого залежить конкурентоспроможність товарів і послуг як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Від конкурентоспроможності машинобудівних підприємств залежить ступінь технологічної незалежності національної економіки та її загальна конкурентоспроможність у світовому розрізі. Глобалізація та інформатизація соціально-економічних процесів зумовлюють значущість вироблення оцінки завдань та можливостей піднесення конкурентного потенціалу з урахуванням міжнародного досвіду та специфічних вітчизняних умов. Становлення національної економіки потребує принципово нових підходів щодо формування політики регіонального розвитку, яка б забезпечила стале економічне зростання країни в цілому, відтворення промисловості і, зокрема, її ключової ланки – машинобудування. За сучасних умов необхідно приділити значну увагу вдосконаленню саме регіонального управління машинобудуванням як базовою галуззю.

Аналіз останніх досліджень чи публікацій. Дослідження різних аспектів діяльності машинобудівних підприємств України, в тій чи іншій мірі відображені у багатьох наукових працях провідних українських вчених і фахівців з даної проблематики, таких як Амоша О.І., Барташевська Ю.М., Геєць В.М., Гродовський О. В., Данилишин Б.М., Дикань В.Л., Жалило Я.А., Захарченко В.І., Кіндзерський Ю.В., Кірдіна О.Г., Кузмин О.Е., Малашук Д. В., Микитенко В.В., Шапуров О. О., Якубовський М.М. та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження вчених присвячені, в основному, аналізу стану, тенденцій та перспектив розвитку машинобудівного комплексу України, але мало уваги приділено машинобудівній галузі Хмельницької області, яка посідає одне із провідних місць не лише у забезпеченні розвитку промисловості Хмельниччини, але й країни загалом. Тому дослідження конкурентного потенціалу машинобудівних підприємств в регіональному аспекті, зокрема Хмельницького регіону, потребує подальшого дослідження з метою виявлення тенденцій та перспектив розвитку цієї галузі промисловості.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та аналіз сучасного стану конкурентного потенціалу машинобудівних підприємств Хмельниччини, виявлення проблемних питань функціонування підприємств машинобудівного комплексу та особливостей їх подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток машинобудування є стратегічно важливим як для Хмельницької області так і для України зокрема. На Хмельниччині машинобудування є одним з основних видів промислової діяльності. За обсягами виробництва ця галузь посідає четверте місце після харчової промисловості, виробництва й розподілення електроенергії та виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції і є потенційно вагомим чинником реального економічного зростання області. Темпи

розвитку цієї галузі мають перевищувати загальні темпи зростання промислового виробництва, створюючи умови для структурно-інноваційної перебудови й технічного переоснащення всіх галузей економіки. Тому необхідно сформувати ефективний та конкурентоспроможний потенціал машинобудівної галузі для забезпечення розвитку всього промислового комплексу України [1, с. 307].

Машинобудівний комплекс Хмельницької області охоплює галузі, які спеціалізуються на виробництві машин і устаткування, електричного, електронного та оптичного устаткування, а також виробництві транспортних засобів та устаткування. На сьогоднішній день машинобудівні підприємства функціонують у складній економічній ситуації. Загострення конкуренції з боку іноземних товаровиробників та відсутність розвинутих ринків збуту негативно позначаються на їх функціонуванні.

Разом з тим, незважаючи на складності трансформаційного періоду, машинобудівний комплекс з часом став поступово відновлювати свою діяльність. В останні роки намітились певні перспективи щодо виходу машинобудівної галузі з кризового стану. Це підтверджує аналіз статистичних даних, які вказують на наявність достатньо тривалої позитивної динаміки до збільшення обсягу реалізованої продукції машинобудівними підприємствами Хмельниччини, що наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Обсяг реалізованої промислової продукції Хмельниччини за видами діяльності у 2007–2011 роках

Роки	Промисловість	Види промислової діяльності			
		Машинобудування	В тому числі		
			Виробництво машин та устаткування	Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	Виробництво транспортних засобів та устаткування
тис. грн.	тис. грн.	тис. грн.	тис. грн.	тис. грн.	
2007	8972830,5	995241,7	213497,3	727786,7	53957,7
2008	11126594,4	1222374,1	271802,4	881912,2	68659,5
2009	10140959,2	936978,2	323037,1	536444,8	77496,3
2010	11788982,1	1118477,1	355462,9	702782,3	60231,9
2011	15007828,1	1439572,7	409853,3	986205,8	43513,6

*складено автором на підставі даних [2]

Як видно з таблиці 1, протягом останніх двох років відбулося збільшення обсягу реалізованої продукції машинобудівними підприємствами Хмельниччини, що свідчить про поступове відновлення машинобудівного комплексу після кризового падіння 2008–2009 рр. Якщо в 2008 році відбулося збільшення обсягів реалізованої промислової продукції на 227132,4 тис. грн. більше ніж в 2007 році, то в 2009 році ми можемо спостерігати негативну тенденцію до зменшення обсягу реалізованої продукції у зв'язку з світовою фінансовою кризою, яка досить негативно позначилась на діяльності машинобудівних підприємств. Протягом наступних років відбулось зростання обсягів реалізованої продукції і в 2011 році ми бачимо збільшення даного показника на 502594, 5 тис грн. порівняно з 2009 роком. Позитивна тенденція спостерігається також і по промисловості області загалом, про що свідчать вищенаведені дані.

Доцільно також розглянути зміну індексів промислової продукції Хмельниччини протягом 2007–2011 рр. (рис. 1).

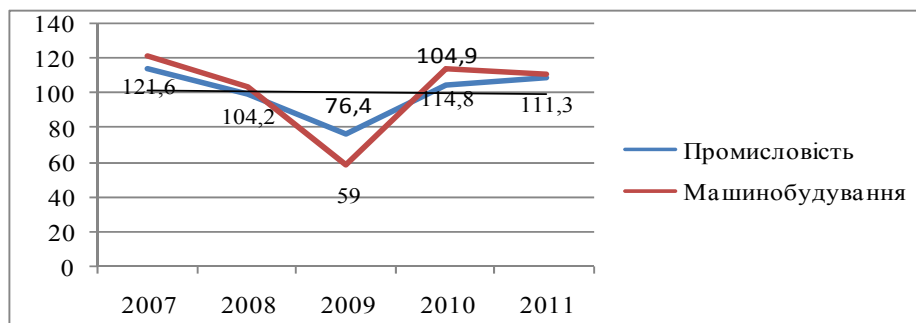

Рис. 1 Динаміка індексів промислової продукції Хмельниччини у промисловості та машинобудуванні

За даними Держкомстату [2] індекс промислової продукції має позитивну динаміку в останні два роки, його показник значно зріс після світової фінансової кризи і на кінець 2011 року становив – 111,3%, хоча порівняно з 2010 роком він дещо зменшився на 3,5%. Схожу тенденцію можна відмітити і по промисловості загалом.

За структурою реалізованої продукції найбільшу частку у 2011 році складало виробництво електричних машин та устаткування – 53,9%, виробництво машин та устаткування – 28,5% та виробництво медичної техніки, вимірювальних засобів, оптичних приладів та устаткування, годинників – 14,3%, а найменшу частку складало відповідно виробництво апаратури для радіо, телебачення та зв'язку – 0,3%, виробництво інших транспортних засобів – 0,8% та виробництво автомобілів, причепів та напівпричепів – 2,2%.

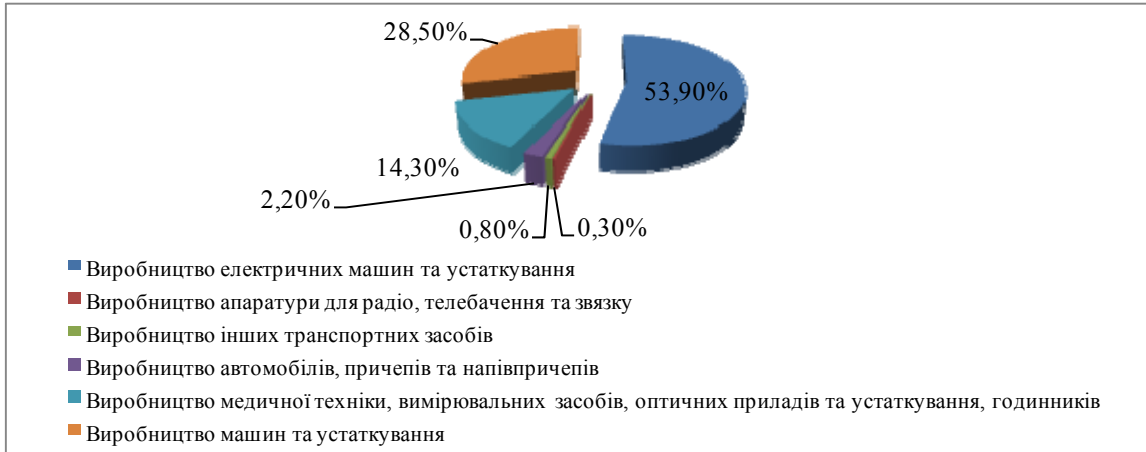

Рис. 2. Структура продукції, реалізованої підприємствами машинобудування Хмельниччини протягом 2011 року

Важливим складником розвитку конкурентного потенціалу будь-якого підприємства є трудові ресурси, раціональне використання яких сприяє не лише збільшенню обсягів виробництва, а й підвищенню матеріального добробуту населення. Протягом 2009–2011 у машинобудівній галузі Хмельницької області спостерігалось незначне зростання кількості найманих працівників, що позитивно впливає на формування стійкого конкурентного потенціалу підприємств машинобудування. Так, наприклад, в 2011 році середньорічна чисельність найманих працівників в машинобудівній галузі становила 11167 осіб, що значно більше в порівнянні з минулими роками. Як видно з таблиці 2, чисельність найманих працівників, починаючи з 2007 року зменшилась на 4121 осіб, що має досить не втішні тенденції. Серед причин скорочення чисельності найманих працівників в машинобудівній галузі можна назвати дві основних: плінність кадрів і скорочення чисельності персоналу. Проте, заробітна плата найманих працівників машинобудівної галузі Хмельницької області збільшилась з 1106,93 грн в 2007 році до 2232,26 грн в 2011 році, що навіть перевищує загальнопромисловий рівень по області.

Таблиця 2

Середньорічна кількість найманих працівників та середньорічна номінальна заробітна плата машинобудівних підприємств Хмельниччини

Показник	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Середньорічна кількість найманих працівників, осіб	15288	14669	11358	10353	11167
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників у промисловості, грн.	1106,93	1436,95	1341,29	1787,05	2232,26

*складено автором на підставі даних [3]

Конкурентний потенціал машинобудівних підприємств Хмельниччини значною мірою залежить від стану інвестування підприємств галузі. Фінансово-економічна криза в Україні призвела до згортання інвестиційної активності та звуження усіх джерел фінансування промислового сектору. Зменшилися інвестиції за рахунок власних коштів підприємств, погіршилися умови фінансування підприємств за рахунок залучених і кредитних ресурсів, недостатнім є бюджетне і муніципальне фінансування. Знижується рівень інвестування основного капіталу по відношенню до ВВП, що вважається індикатором інвестиційної безпеки держави (табл. 3).

Для оцінки конкурентного потенціалу машинобудівних підприємств Хмельницької області слід розглянути динаміку інвестицій в основний капітал, що є основною складовою капітальних інвестицій, а також динаміку прямих іноземних інвестицій як важливого джерела фінансування високотехнологічних виробництв.

Таблиця 3

**Інвестиції в основний капітал машинобудівних підприємств за видами діяльності в 2007–2011 рр.
(у фактичних цінах, тис. грн.)**

	2007	2008	2009	2010	2011
Машинобудування	45896	104229	52088	28721	52277
виробництво машин та устаткування	15592	19917	10136	9931	16414
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	28979	82364	39183	11864	21616
виробництво транспортних засобів та устаткування	1325	1948	2769	6926	14247

*складено на підставі даних [4]

Дані таблиці 3 свідчать, що сума інвестиції в основний капітал машинобудівних підприємств Хмельниччини значно коливалась протягом 2010-2011 рр. Найбільша частка інвестицій припадає на підприємства, що спеціалізуються на виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування. Так, в 2007 році їх сума становила 28979 тис. грн, в 2008 році відбулось стрімке збільшення майже в 4 рази – 82364 тис. грн, а з 2009 року спостерігається тенденція до зменшення інвестицій в основний капітал на 17567 тис. грн порівняно з попереднім періодом і на кінець 2011 року сума інвестицій становила 21616 тис. грн. Найменше було інвестовано в підприємства області, які спеціалізуються на виробленні транспортних засобів та устаткування, хоча тут спостерігається більш позитивна тенденція і, як видно з таблиці 2.3, їх сума значно зросло протягом аналізованого періоду від 1325 тис. грн в 2007 році до 14247 тис. грн – в 2011 році. Сума інвестицій в основний капітал машинобудівних підприємств, що виробляють машини та устаткування скоротилась в період фінансово-економічної кризи, проте протягом 2011 року почалось відновлення інвестування в галузь. Зменшення інвестицій в основний капітал свідчить про повільність вирішення проблем оновлення виробничого потенціалу, неможливість формування раціональної структури товарного виробництва, спрямованої на випуск конкурентоспроможної продукції з високою доданою вартістю.

Для отримання необхідних інвестиційних ресурсів машинобудівним підприємствам та промисловості Хмельниччини загалом необхідно створити ефективний механізм залучення фінансових ресурсів.

Важливе значення для конкурентоспроможності машинобудівних підприємств Хмельницької області має інноваційна діяльність. Активна інноваційна діяльність машинобудівних підприємств сприяє реалізації науково-технологічного потенціалу галузі, що проявляється в підвищенні конкурентоспроможності продукції, що виробляється машинобудівними підприємствами на основі використання нових або значно поліпшених способів виробництва, пов'язаних із застосуванням новітніх технологій, зокрема ресурсо- та енергозаощаджуючих, удосконаленого виробничого устаткування; відкритті нових ринків та завоюванні нових позицій для промислової продукції, збільшенні обсягів продажу на основі впровадження нових методів продажу та просування товарів на ринки; поліпшенні фінансових результатів від діяльності підприємств машинобудівної галузі шляхом збільшення надходжень від реалізації продукції, що є новою або значно поліпшеною за своїми властивостями або способом використання; сприяттні оновленню та повнішому використанню виробничих потужностей і технологічної бази машинобудівного комплексу Хмельниччини та всієї країни зокрема, що дозволить оптимізувати виробничі процеси та прискорити технологічну модернізацію промисловості.

Таблиця 4

Кількість машинобудівних підприємств, що впроваджували інновації в 2007–2011 рр.

	2007	2008	2009	2010	2011
Усього:	7	10	18	10	17
Впроваджували інноваційні процеси	2	3	6	3	4
Впроваджували нові або вдосконалені методи обробки або виробництва продукції ¹	2	3	6	3	4
Освоювали виробництво інноваційних видів продукції	3	3	5	6	6
у тому числі нових для ринку	-	1	1	1	3

*складено автором на підставі даних [4]

Як видно з таблиці 4, протягом аналізованого періоду загальна кількість машинобудівних підприємств, що впроваджували інновації коливалась в межах від 7 підприємств в 2007 році до 17 підприємств – у 2011 році. З них найбільша частка припадає на підприємства, що освоювали виробництво

інноваційних видів продукції (в 2007 році освоєнням нових видів продукції займалося лише три машинобудівних підприємства, а в 2011 році їх кількість збільшилась вдвоє). Натомість найменшу частку займають підприємства, що виробляють продукцію, яка є новою або суттєво вдосконаленою для ринку (жодного підприємства в 2007 році, 1 підприємство протягом 2008-2010 років і 3 підприємства в 2011 році). Загалом можна відмітити позитивну тенденцію до зростання кількості машинобудівних підприємств, які впроваджують виробництво інноваційних видів продукції.

Основні показники діяльності машинобудівних підприємств Хмельниччини вказують на значне зростання прибутковості в 2011 році, порівняно з попередніми періодами.

Як видно з табл. 5, можна відзначити, що світова фінансова криза значним чином позначилась на прибутковості машинобудівних підприємств Хмельниччини, оскільки протягом 2008–2009 рр. спостерігається тенденція до збитковості більшості підприємств і погіршення їх фінансового стану. Фінансові результати підприємств в даний період відзначаються значними збитками, проте в 2010 році підприємства машинобудування дещо відновили свої позиції, а в 2011 році рівень фінансових результатів переважає навіть показники до кризового періоду, що має досить втішну тенденцію.

Таблиця 5

Результати діяльності машинобудівних підприємств Хмельниччини

Показник	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, тис. грн.</i>					
Машинобудування	28725,3	-21643,3	20924,1	15328,4	91909,2
Виробництво машин та устаткування	4991,3	3253,6	28067,2	8390,6	44728,3
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	23386,6	-24743,4	-13554,8	10347,9	51106,7
Виробництво транспортних засобів та устаткування	347,4	-153,5	6411,7	-3410,1	-3925,8
<i>Чистий прибуток (збиток), тис. грн.</i>					
Машинобудування	16556,8	-28439,5	5454,9	3909,2	68692,9
Виробництво машин та устаткування	1217,8	382,6	17252,1	2100,4	33097,6
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	15038,1	-28644,5	-16720,9	5297,7	39608,2
Виробництво транспортних засобів та устаткування	300,9	-177,6	4923,7	-3488,9	-4012,9

*складено автором на підставі даних [3]

На жаль, доводиться констатувати, що, незважаючи на зростання основних показників розвитку конкурентного потенціалу машинобудівних підприємств Хмельниччини, загальногалузеві тенденції залишаються невтішними, а стан машинобудівного комплексу не відповідає сучасним вимогам як вітчизняної економіки, так і світової. Це обумовлюється низкою факторів, серед яких, на нашу думку, основними є:

1. Фінансово-економічні: незбалансованість структури виробництва; високий рівень зношеності основних фондів; низькі темпи технологічного оновлення; зростання залежності діяльності підприємств від зовнішнього ринку; недостатній рівень платоспроможності; недостатність обігових коштів, недосконалість механізму середньо- та довгострокового кредитування; низький внутрішній попит на вітчизняну продукцію; відсутність реальних джерел фінансування; недостатня інвестиційна активність; низький рівень економічної безпеки на підприємствах.

2. Соціальні: втрата кваліфікованого персоналу; проблеми створення робочих місць; зменшення стимулювання ролі заробітної плати; падіння престижності машинобудівної професії; недостатність мотивації праці.

3. Організаційно-технологічні: недостатні темпи оновлення номенклатури продукції та розширення асортименту; низький рівень освоєння принципово нових видів машин, устаткування, приладів; значне фізичне зношення і моральне старіння основних засобів виробництва; низький рівень технологій, які використовуються та низька інноваційна активність; недостатня завантаженість виробничих потужностей; низька продуктивність праці; висока ресурсоемність продукції.

4. Політичні: відсутність державних програм захисту, підтримки та розвитку галузі машинобудування; відсутність державних програм підтримки розвитку інноваційної діяльності, низький рівень бюджетного фінансування; недосконалість діючої системи оподаткування, особливо у сфері інноваційної та зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Основними пріоритетами щодо створення сучасного машинобудівного комплексу Хмельницького регіону повинні бути:

- технічне та технологічне переоснащення підприємств галузі сучасним швидко переналагоджуваним обладнанням для щорічного нарощення потужності виробництва нових технічних засобів з використанням високоякісних конструкцій, прогресивних матеріалів, досконалої механіки та електроніки;

- створення і впровадження у виробництво новітніх технологій машинобудування;
- освоєння нових видів конкурентоспроможної продукції;
- оцінка наявного науково-виробничого потенціалу у передових напрямках науки і техніки та визначення інноваційних шляхів розвитку;
- розробка заходів з підвищення інноваційної активності;
- сприяння формуванню і розвитку внутрішнього та освоєння зовнішнього ринку машинобудівної техніки;
- розвиток експортного потенціалу галузі за рахунок активізації зовнішньоекономічної діяльності;
- екологізація виробництва, що передбачає випуск ресурсозберігаючих та природоохоронних видів техніки;

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Виконаний аналіз розвитку конкурентного потенціалу машинобудівних підприємств Хмельниччини дає змогу зробити висновок, що на сучасному етапі переважна більшість підприємств галузі характеризується слабкими позиціями на ринку, застарілістю технології виробництва та технічного складу, нерациональним використанням наявних виробничих потужностей, нестійким фінансовим станом. Машинобудівні підприємства стикаються з негативними факторами впливу, серед яких доцільно виділити фінансово-економічні, соціальні, організаційно-технологічні та політичні, що значно послаблює позиції галузі на вітчизняному та світовому ринках.

Для подолання кризових явищ на підприємствах машинобудування Хмельниччини необхідно терміново вживати заходи щодо недопущення втрати конкурентного потенціалу підприємств галузі, що є перспективами подальших досліджень в даному напрямі.

Література

1. Гродовський О. В. Аналіз характеру і впливу ринкових факторів на стан конкурентного середовища машинобудівних підприємств Хмельницького регіону / О. В. Гродовський // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 1. – Т. 2. – С. 306–309
2. Промисловість Хмельниччини у 2005–2011 роках : [статистичний збірник / за ред. В. В. Скальського]. – Хмельницький, 2012. – 340 с.
3. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2011 рік / [за ред. В. В. Скальського]. – 2012. – 445 с.
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний збірник. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 305 с

References

1. Hrodovskyy, A. (2012). Analysis of the nature and impact of market factors on the competitive environment engineering companies Khmelnytsky region [Analiz harakteru i vplyvu rynkovykh faktoriv na stan konkurentnogo seredovyshha mashynobudivnykh pidpryemstv Hmel'nyc'kogo regionu]. Herald of Khmelnytsky National University, Issue 1(2), 306–309.
2. Skalsky, V. (2012). Industry Khmelnytsky in 2005-2011 years. Statistical handbook [Promyslovist' Hmel'nychchyny u 2005-2011 rokah. Statystychnyj zbirnyk]. State Enterprise "Information and Publishing Center State Statistics Service of Ukraine", 340.
3. Skalsky, V. (2011). Statistical Yearbook of Khmelnytsky region in 2011 [Statystychnyj shhorichnyk Hmel'nyc'koi' oblasti za 2011 rik]. State Enterprise "Information and Publishing Center State Statistics Service of Ukraine", 445.
4. Research and Innovation in Ukraine: Statistical Yearbook [Naukova ta innovacijna dijal'nist' v Ukraini : Statystychnyj zbirnyk]. Kyiv: State Enterprise "Information and Publishing Center State Statistics Service of Ukraine", (2012). 305.

Надійшла 12.09.2013; рецензент: д. е. н. Нижник В. М.